

โครงสร้างรับน้ำหนักแบบชาเหลียงในศาลเจ้าและภาพสะท้อนชาวจีนอพยพในกรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ 1 - 5*

Weight-Bearing Structure of Cha-liang System in Chinese Shrines of Bangkok: a Reflection of Chinese Immigrants during the Reigns of King Rama I – V

ผศ.ดร.อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช (Asst. Prof. Dr. Achirat Chaiyapotpanit)**

บทนำ

หากกล่าวถึงชาวต่างชาติที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพฯ หลายท่านคงนึกถึงชาวจีน เนื่องจากมีจำนวนมาก และตั้งชุมชนกระจายอยู่ทั่วไปในกรุงเทพฯ พร้อมกันนั้นก็มียุทธศาสตร์ในด้านต่างๆ อาทิ การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม อีกทั้งการอพยพเข้ามาในกรุงเทพฯของชาวจีนมีมายาวนานแล้ว โดยอาจย้อนไปถึงพุทธศตวรรษที่ 22 หรือราวสมัยอยุธยาตอนกลาง¹ แต่การอพยพมีมากขึ้นในช่วงรัตนโกสินทร์ ดังที่สะท้อนในเอกสารประวัติศาสตร์ของทั้งฝ่ายไทย และตะวันตก และยืนยันโดยการศึกษาวิจัยของนักวิชาการในปัจจุบันด้วย²

คำว่า “ชาวจีน” มีความหมายค่อนข้างกว้าง เพราะถึงแม้ชาวจีนในแต่ละพื้นที่ของแผ่นดินจีนจะมีวัฒนธรรมร่วมกันเช่น การนับถือเทพเจ้าลัทธิเต๋า การปลูกฝังความคิดแบบขงจื้อ แต่ทว่าก็มีลักษณะบางประการที่ไม่เหมือนกันด้วย เช่น อาหาร และภาษาถิ่น ทั้งนี้หากยึดภาษาพูดเป็นเกณฑ์แบ่งแล้ว สำหรับชาวจีนอพยพในไทยแบ่งออกอีก 5 กลุ่ม คือ แต่จิ๋ว และ กวางตุ้ง ฮกเกี้ยน และไหหลำ³ โดยสามกลุ่มแรกอพยพมาจากมณฑล กว่างตง ชาวจีนฮกเกี้ยนอพยพมาจากมณฑลฝูเจี้ยน ส่วนชาวจีนไหหลำมาจากมณฑลไห่หนาน ซึ่งล้วนอยู่ทางตอนใต้ของจีนทั้งสิ้น

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งจากงานวิจัยเรื่อง “สถาปัตยกรรมศาลเจ้าจีนในกรุงเทพฯช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 - 25: ภาพสะท้อนตัวตนคนจีนในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์” ได้รับทุนอุดหนุนวิจัยจากกองทุนวิจัยและสร้างสรรค์ คณะโบราณคดี

** อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร โทรศัพท์ 02-221-3900

¹ จี. วิลเลียม สกินเนอร์ (เขียน), ชาญวิทย์ เกษตรศิริและคณะ (แปล), *สังคมจีนในไทย*, (กรุงเทพฯ: มูนิธิโตโยต้า, 2529), หน้า 19.

² ผลงานของนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับชาวจีนในสังคมไทยซึ่งรวมไปถึงกรุงเทพฯ อาทิ จี. วิลเลียม สกินเนอร์ (เขียน), ชาญวิทย์ เกษตรศิริและคณะ (แปล), *สังคมจีนในไทย*, มัลลิกา เรืองระพี, “บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, แผนกประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518). พลกุล อังกินันท์, *บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*, (ม.ป.ท.: ม.ป.ท., 2515). ส่วนเอกสารประวัติศาสตร์ทั้งทางไทยและชาวตะวันตกมีการอ้างอิงถึงในงานวิจัยเหล่านี้เช่นกัน.

³ จี. วิลเลียม สกินเนอร์ (เขียน), ชาญวิทย์ เกษตรศิริและคณะ (แปล), *สังคมจีนในไทย*, หน้า 40 - 41. ถาวร ลิกโกศล, *แต่จิ๋ว: ชนกลุ่มน้อยที่ยิ่งใหญ่*, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2554), หน้า 3.

ชาวจีนเหล่านี้อพยพเข้ามาในไทย และตั้งหลักแหล่งอยู่หลายพื้นที่รวมไปถึงกรุงเทพฯ โดยการตั้งชุมชนของชาวจีนเหล่านี้มักแยกตามกลุ่มภาษา⁴ และเมื่อมีการตั้งชุมชนแล้ว ก็จะนิยมสร้างศาลเจ้าเพื่อประดิษฐานเทพอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ลักษณะดังกล่าวแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาลเจ้ากับชาวจีนเฉพาะกลุ่มภาษาด้วย ความสัมพันธ์เช่นนี้ยังเห็นได้ในปัจจุบัน โดยถึงแม้ว่าศาลเจ้าจะเปิดให้บุคคลทั่วไปสักการะ แต่จะสังเกตได้ว่าศาลเจ้าเหล่านี้อยู่ภายใต้การดูแลของชาวจีนเฉพาะกลุ่ม เช่น ศาลเจ้าไทฮั่วของชาวจีนไหหลำ และศาลเจ้าเล่งบ๊วยเอี๊ยะของชาวจีนแต้จิ๋ว เป็นต้น

ถึงแม้ว่าชาวจีนอาจตั้งถิ่นฐานในกรุงเทพฯ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 22 แต่จากการสำรวจโดยผู้วิจัยพบว่า ศาลเจ้าส่วนใหญ่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ในช่วงรัชกาลที่ 1 – 5 มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่สร้างในสมัยอยุธยาตอนปลาย และหลังจากรัชกาลที่ 5 ลงไป จำนวนศาลเจ้าที่สร้างขึ้นอย่างมากมายอาจแสดงถึงการอพยพของชาวจีนที่มีมากในช่วงเวลานี้ด้วย

ภาษาพูดพื้นถิ่นได้แสดงให้เห็นว่า ถึงแม้ชาวจีนแต่ละกลุ่มมีวัฒนธรรมร่วมกัน แต่ขณะเดียวกันก็มีเอกลักษณ์แตกต่างกันด้วย ดังนั้นจึงน่าสนใจศึกษาว่า ศาลเจ้าที่สร้างขึ้นโดยชาวจีนแต่ละกลุ่มภาษาจะแสดงรูปแบบเฉพาะตัวของบ้านเกิดของตนเองด้วยหรือไม่ สำหรับบทความนี้ ผู้วิจัยขอศึกษาเฉพาะโครงสร้างไม้รับน้ำหนักซึ่งในภาษาจีนเรียกว่า “โกวเจี๋ย” (构架) โดยจะศึกษาเฉพาะศาลเจ้าจีนในกรุงเทพฯ ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 – 5 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการสร้างศาลเจ้าเป็นจำนวนมากกว่ายุคอื่นๆ

1. โครงสร้างไม้ (โกวเจี๋ย) แบบชาเหลียง: เกล็ดลักษณะชาวจีนถิ่นใต้

อาคารที่พบในศาลเจ้ากรุงเทพฯ ไม่ว่าจะเป็นของชาวจีนกลุ่มใดมีลักษณะคล้ายกันคือ มีการก่อโครงสร้างไม้หลายชุดและซับซ้อนอันแสดงให้เห็นว่า เป็นตัวหลักในการทำหน้าที่รับน้ำหนัก ส่วนผนังที่ก่อทั้งทางด้านกว้าง และด้านยาวมีหน้าที่หลักคือ กันให้เกิดพื้นที่ภายใน และอาจรับน้ำหนักเพียงบางส่วนเท่านั้น

อาคารเหล่านี้สะท้อนการใช้งานแบบวัฒนธรรมจีนคือ การใช้คานยาวเป็นด้านหน้า (ภาพที่ 1) ซึ่งตรงข้ามกับไทยที่ใช้คานกว้างของอาคาร สำหรับโครงสร้างไม้รับน้ำหนักหรือโกวเจี๋ย ประกอบด้วยเสาและช่อขนาดต่างๆ ก่อขึ้นมาเป็นชุดๆ แต่ละชุดจะตั้งขนานกับด้านกว้างของอาคาร ด้านบนของโครงสร้างจะก่อล้อรับกับทรวงหลังคาซึ่งเป็นสามเหลี่ยม ดังนั้นหากเทียบกับสถาปัตยกรรมไทยประเพณี อาจนึกถึงอาคารที่มีเสารับโครงสร้างไม้ภายในจั่ว ทั้งนี้โกวเจี๋ยแต่ละชุดจะมีไม้แปะเชื่อมเพื่อเสริมความมั่นคงด้วย (ภาพที่ 2)

⁴ วรศักดิ์ มหัทธโนบล, คือ “ฮากกา” คือ “จีนแคะ”, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2546), หน้า 157. พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, นายแม่, (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์ จำกัด, 2549), หน้า 103.

ภาพที่ 1 อาคารด้านหน้าของศาลเจ้ากวนอันเก็ง (ฮกเกี้ยน) สมัยรัชกาลที่ 3 ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 24

ภาพที่ 2 ชุดโครงสร้างไม้ภายในศาลเจ้าโจซือก่ง (ฮกเกี้ยน) สมัยรัชกาลที่ 1 ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 24 สังเกตได้ว่าชุดโครงสร้างไม้หรือโถงเจ็ยที่จะตั้งขนานกับด้านกว้างของอาคาร แต่ละชุดมีไม้แปะเชื่อม

ช่างไม้นิยมก่อเพดานปิด จึงทำให้เราเห็นโครงสร้างไม้ด้านบนอย่างชัดเจน น่าสังเกตว่า โครงสร้างไม้ที่พบภายในศาลเจ้าของแต่ละกลุ่มภาษามีลักษณะคล้ายกันคือ ช่างตั้งเสาหลักขึ้นสองข้าง และนำไม้ข้อเสียบเข้าเดียวกับเสาทั้ง 2 ต้น บนชื่อนี้จะตั้งเสาขนาดเล็กสั้นสองเสาซึ่งมีไม้ข้อขนาดสั้นกว่าข้อด้านล่างเสียบเชื่อมเสาทั้งสองอีกเช่นกัน เหนือข้อชั้นที่สองนี้มีการต่อไม้ในลักษณะเดียวกันอีกชั้นลดหลั่นกันไป และยอดบนสุดจะตั้งเสาขนาดเล็กสั้นเพียงเสาเดียว ทั้งนี้ถึงแม้เสาแต่ละต้นจะมีความสูงไม่เท่ากัน แต่มีหน้าที่เดียวกันคือ รับไม้แป (ภาพที่ 3) ส่วนชายคาที่ยื่นล้ำจากเสาต้นหลักทั้งสองข้างจะมีโครงสร้างไม้ในลักษณะคล้ายกันแต่ลดรูปกว่ามารองรับ (ภาพที่ 2, 4)

ภาพที่ 3 ตัวอย่างลักษณะโครงสร้างไม้ที่ประกอบด้วย เสา และข้อหลายขนาด ศาลเจ้าเล่งบ๊วยเอี้ยะ (แต้จิว) สมัยรัชกาลที่ 3 ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 24

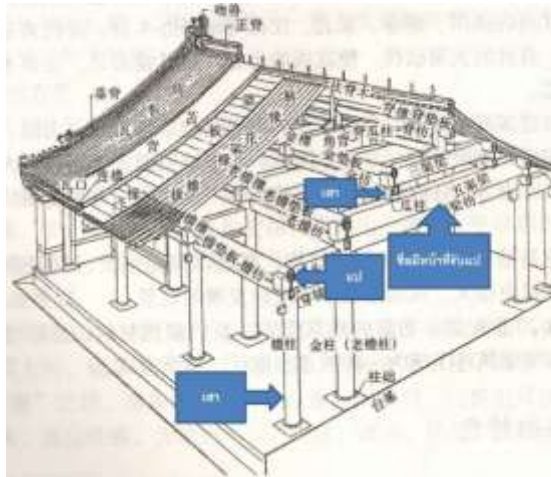
ภาพที่ 4 ตัวอย่างลักษณะโครงสร้างไม้ในส่วน ชายคา ศาลเจ้าไทฮั่ว (ไทหล่า) สมัยรัชกาลที่ 5 ราว ครึ่งแรกพุทธศตวรรษที่ 25

ในงานสถาปัตยกรรมจีน ช่างให้ความสำคัญกับโครงสร้างไม้เป็นอย่างมาก อาจเนื่องด้วยเป็นตัวรับน้ำหนักสำคัญ ทั้งนี้พบว่า ระบบโครงสร้างไม้ที่พบอยู่ในงานสถาปัตยกรรมจีนมีอยู่ 2 ประเภท

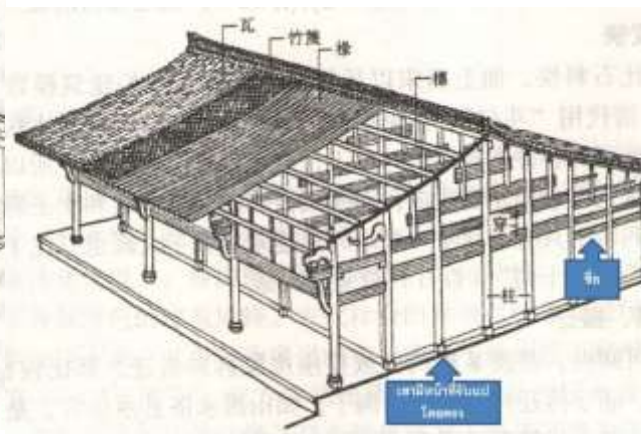
ประเภทแรกเรียกว่า “ไถเหลียง” (抬梁) โดยมีลักษณะเด่นคือ ช่างตั้งเสาหลักขึ้นทั้งสองข้าง โดยหัวเสาทำหน้าที่รองรับข้อ บนข้อชั้นนี้มีการตั้งเสาขนาดเล็กสั้น 2 เสา เพื่อรองรับข้อที่มีสั้นกว่าข้อชั้นล่าง เหนือข้อชั้นนี้ขึ้นไปมีการตั้งเสาและข้อในลักษณะคล้ายกันจนถึงยอดจั่ว สำหรับโครงสร้างประเภทดังกล่าว **ชื่อทำหน้าที่รับแปโดยตรง** ทั้งนี้โครงสร้างไม้แบบไถเหลียงนิยมอย่างมากทางภาคเหนือ หรือพวกอาคารที่มีขนาดใหญ่ (ภาพที่ 5)⁵

⁵潘谷西《中国建筑史》，北京：中国建筑工业出版社，2009年，第4页。(พานุกุซี, จงกั๋วเจี้ยนจู้สือ, (เปียงจิง: จงกั๋วเจี้ยนจู้กงเย่ชูปานเซ่อ, 2009), หน้า 4.)

ประเภทที่สองเรียกว่า “ชวนโต้ว” (穿斗) โดยเอกลักษณ์สำคัญคือ ในหนึ่งชุดโครงสร้างที่ตั้งขนานกับหน้าบัน จะประกอบด้วยเสาเป็นจำนวนมาก โดยเสาเหล่านี้จะสูงต่อเนื่องจากพื้นดินจรดแป ดังนั้นเสาจึงทำหน้าที่รับแปโดยตรง และระหว่างเสามีการเสียบข้อเพื่อเสริมความมั่นคงให้กับโครงสร้าง รูปแบบดังกล่าวนิยมในทางภาคใต้ของจีน (ภาพที่ 6)⁶

ภาพที่ 5 ลายเส้นแสดงโครงสร้างไม้แบบไถเหลียง
ที่ยิง
ที่มา 潘谷西《中国建筑史》，
图 0-1。(พานกุ่ซี, จงกั๋วเจี้ยนจู้สือ, ภาพที่ 0-1.)

ภาพที่ 6 ลายเส้นแสดงโครงสร้างไม้แบบชวนโต้ว
ที่มา 潘谷西《中国建筑史》，图 0-2。(พานกุ่ซี, จงกั๋วเจี้ยนจู้สือ, ภาพที่ 0-2.)

เมื่อเปรียบเทียบโครงสร้างไม้ที่พบในศาลเจ้ากรุงเทพฯ (ภาพที่ 2 – 4) กับโครงสร้างไม้แบบไถเหลียง (ภาพที่ 5) และชวนโต้ว (ภาพที่ 6) พบว่า โครงสร้างไม้ที่พบในศาลเจ้ากรุงเทพฯ มีได้เป็นแบบใดแบบหนึ่ง หากแต่มีลักษณะที่ผสมผสานกัน โดยหากเทียบกับระบบไถเหลียง จะพบความเหมือนกันคือ มีเสาหลายขนาด และมีการตั้งเสาขนาดเล็กบนข้อ ส่วนความแตกต่างคือ เสาที่พบในศาลเจ้ากรุงเทพฯ มีหน้าที่รับแป แต่เสาในระบบไถเหลียงมีหน้าที่รับข้อ

แต่หากเปรียบเทียบกับโครงสร้างชวนโต้ว พบลักษณะคล้ายกันคือ การใช้เสารับแป ส่วนข้อใช้เสียบเชื่อมระหว่างช่วงเสาเท่านั้น แต่มีความแตกต่างคือ เสาในระบบชวนโต้วตั้งบนพื้นดิน และสูงจรดแปลาน ในขณะที่เสาในศาลเจ้ากรุงเทพฯ มีเพียงเสาหลักคู่ในสองต้น และเสาที่รับชายคาเท่านั้นที่มีลักษณะดังกล่าว แต่เสาอื่นๆมีขนาดสั้นและตั้งบนข้ออีกทอดหนึ่ง (ภาพที่ 3 - 4)

⁶เรื่องเดียวกัน.

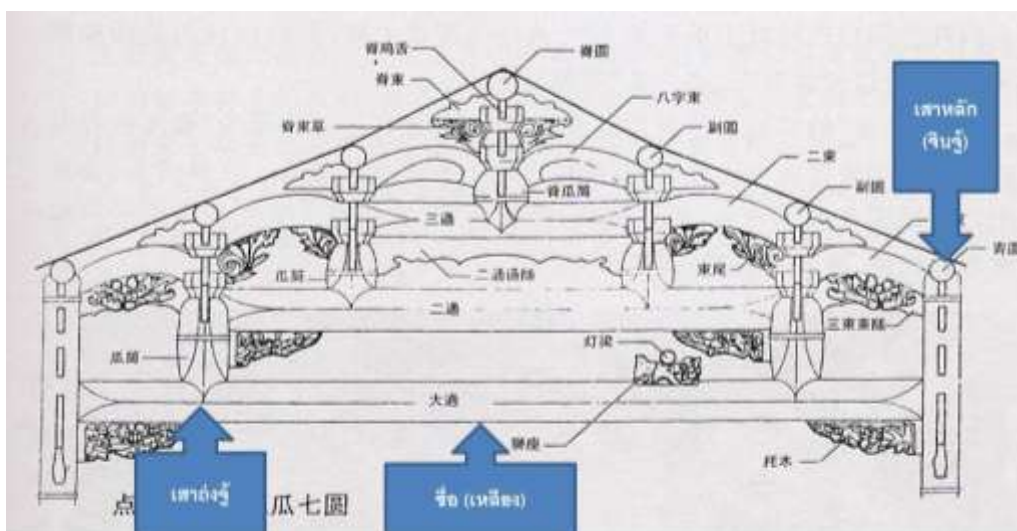
อย่างไรก็ตาม จากงานวิจัยของนักวิชาการด้านสถาปัตยกรรมจีนพบว่า โครงสร้างรับน้ำหนักนอกจากสองระบบดังกล่าวแล้ว ยังมีอีกระบบหนึ่งด้วย โดยเรียกระบบดังกล่าวว่า “ซาเหลียง” (插梁) (ภาพที่ 7) ซึ่งเป็นระบบที่ผสมลักษณะเด่นของโครงสร้างไถเหลียง และชวนโต่ว⁷ ดังสรุปได้ตามตารางดังนี้

	ไถเหลียง	ชวนโต่ว	ซาเหลียง
เสามีขนาดที่หลากหลาย บางเสาดั้งบนพื้น บางเสาดั้งบนช่อ	✓	-	✓
เสามีหน้าที่รับแป	-	✓	✓
ช่อเสียบเชื่อมระหว่างเสา	-	✓	✓

จากตารางเปรียบเทียบจะเห็นได้ชัดถึงลักษณะของระบบซาเหลียงที่นำมาจากระบบไถเหลียง และชวนโต่ว ซึ่งการผสมผสานลักษณะดังกล่าวชวนให้นึกถึงระบบโครงสร้างไม้ของศาลเจ้ากรุงเทพฯที่มีการผสมผสานทั้งสองระบบไว้ด้วยกัน

ทั้งนี้ ทางสถาปัตยกรรมจีนมีชื่อเฉพาะในการเรียกองค์ประกอบต่างๆที่ได้กล่าวมาข้างต้น (ภาพที่ 7 – 8) คือ

- เสา เสาคู่หลักด้านในเรียกว่า “จิ้นจู้” (金柱) ส่วนเสาที่รับชายคาเรียกว่า “บูจู้” (步柱) ส่วนเสานขนาดสั้นเล็กที่ตั้งบนช่อเรียกว่า “ถ่งจู้” (童柱)
- ช่อ เรียกว่า “เหลียง” (梁)

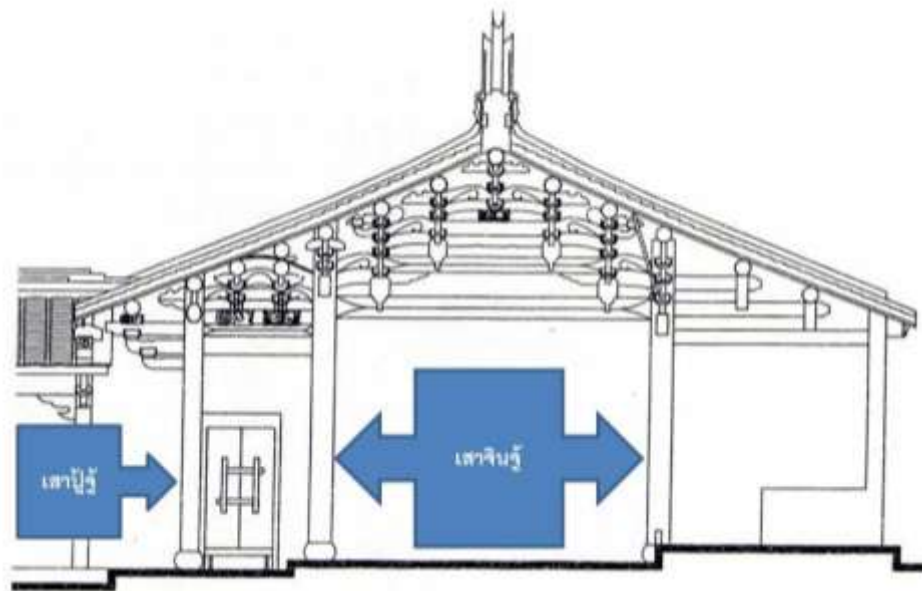

ภาพที่ 7 ลายเส้นแสดงโครงสร้างไม้แบบซาเหลียงซึ่งรองรับส่วนกลางหลังคา

ที่มา 曹春平《闽南传统建筑》，图 2-1-2。(เฉาซุนผิง, หมิ่นหนานฉวนถ่งเจี้ยนจู้, ภาพ

⁷曹春平《闽南传统建筑》，厦门：厦门大学出版社，2006年，第38-39页。(เฉาซุนผิง, หมิ่นหนานฉวนถ่งเจี้ยนจู้, (เซี่ยเหมิน: เซี่ยเหมินต้าเสวียซุ่ปานเซ่อ, 2007), หน้า 38-39.)

ที่ 2-1-2.)

ภาพที่ 8 ลายเส้นแสดงตำแหน่งเสาจิ้น และเสาปู้ในโครงสร้างไม้แบบชาเหลียง
ที่มา 曹春平《闽南传统建筑》，图 2-1-4。(เฉาซุนผิง, หมิ่นหนานฉวนถ่งเจี้ยนจู๋, ภาพที่ 2-1-4.)

โครงสร้างรับน้ำหนักแบบชาเหลียงมีใช้ลักษณะที่พบทั่วไป โดยจากการศึกษาของผู้เชี่ยวชาญสถาปัตยกรรมจีนพบว่า เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของงานสถาปัตยกรรมใน 3 มณฑล คือ มณฑลเจ้อเจียง มณฑลฝูเจี้ยน และมณฑลกวางตุ้ง⁸ และจากการสำรวจโดยผู้วิจัยเองพบโครงสร้างไม้ดังกล่าวในมณฑลไต้หวันด้วย (ภาพที่ 21) ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ศาลเจ้าจิ้นในกรุงเทพฯ ซึ่งสร้างโดยชาวจีน 5 กลุ่มภาษาที่ไต้หวันแล้วข้างต้น ซึ่งอาศัยอยู่ในมณฑลฝูเจี้ยน มณฑลกวางตุ้ง และมณฑลไต้หวัน

2. รายละเอียดงานประดับโครงสร้างไม้

2.1 บ้านเกิดของชาวจีนอพยพในกรุงเทพฯ และชื่อเรียกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นทั้ง 5 กลุ่ม

ลักษณะโครงสร้างไม้ที่พบในศาลเจ้าจิ้นกรุงเทพฯ ถือเป็นเอกลักษณ์ร่วมกันของชาวจีนอพยพทั้ง 5 กลุ่มภาษา อย่างไรก็ตาม ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า การประดับตกแต่งโครงสร้างของหลายศาลเจ้ามีความแตกต่างกัน อันทำให้สนใจศึกษาลงลึกต่อไปว่า ความแตกต่างกันเหล่านี้จะเป็นตัวบ่งบอกเอกลักษณ์บ้านเกิดของชาวจีนอพยพได้อีกหรือไม่ ทั้งนี้ก่อนจะทำการศึกษาต่อไปจำเป็นต้องอธิบายถึงท้องถิ่นบ้านเกิดของชาวจีนอพยพให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

⁸曹春平《闽南传统建筑》，第 38 页。(เฉาซุนผิง, หมิ่นหนานฉวนถ่งเจี้ยนจู๋, หน้า 38.)

ผู้วิจัยได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า ชาวจีนอพยพทั้ง 5 กลุ่มภาษา มาจาก 3 มณฑล คือ กว่างตง ผู้เจี้ยน และไห่หนาน กระนั้น การกล่าวเช่นนี้ยังถือว่าเป็นการกล่าวแบบภาพกว้าง เพราะในแต่ละพื้นที่ของแต่ละมณฑล ยังใช้ภาษาถิ่นแตกต่างกันด้วย เช่นในมณฑลกว่างตง บางพื้นที่พูดภาษาแต้จิ๋ว บางพื้นที่พูดภาษาแคะ และบางแห่งพูดภาษากวางตุ้ง เป็นต้น

สำหรับชาวจีนอพยพในกรุงเทพฯ มีถิ่นฐานดังนี้ (ภาพที่ 9)

1. ชาวแต้จิ๋วอยู่ทางชานเหว่ย เจี้ยหยาง ชานโถว เฉาโจว⁹ ซึ่งเป็นเมืองอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกว่างตง
2. ชาวจีนแคะมาจากเมืองเหมยโจว¹⁰ ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกว่างตงเช่นกัน โดยอยู่ถัดจากเมืองฉาโจวขึ้นไปทางตอนเหนือ
3. ชาวจีนกว่างตงมาจากเมืองกว่างโจว¹¹ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของมณฑลกว่างตงเป็นหลัก
4. ชาวจีนฮกเกี้ยนอพยพมาจากเมืองจางโจว และฉวนโจว¹² ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของมณฑลผู้เจี้ยน
5. ชาวจีนไหหลำอพยพมาจากเมืองไห่โจว และเหวินซาง¹³ซึ่งอยู่ในมณฑลไห่หนาน (หรือที่คนไทยมักเรียกว่า เกาะไหหลำ)

⁹ ถาวร ลิกชโกศล, แต้จิ๋ว: ชนกลุ่มน้อยที่ยิ่งใหญ่, หน้า 223.

¹⁰ วรศักดิ์ มหัทธโนบล, คือ “ฮากกา” คือ “จีนแคะ”, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2546), หน้า 59.

¹¹ จี. วิลเลียม สกินเนอร์ (เซียน), ชาญวิทย์ เกษตรศิริและคณะ (แปล), สังคมจีนในไทย, หน้า 37.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

ภาพที่ 9 แผนที่แสดงภูมิสำเนาของชาวจีนอพยพทั้ง 5 กลุ่ม

ที่มา ดัดแปลงจาก <http://www.google.co.th/maps> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2558)

การศึกษางานวิจัยของนักวิชาการด้านสถาปัตยกรรมจีน รวมถึงการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง พบว่า พื้นที่ทั้ง 5 แห่ง นอกจากจะมีการใช้ภาษาถิ่นที่แตกต่างกันซึ่งน่าสนใจแล้ว ยังมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองด้วย ทั้งนี้ สถาปัตยกรรมในพื้นที่ทั้ง 5 แห่งต่างมีชื่อเรียกเฉพาะดังนี้

1. สถาปัตยกรรมเฉาซ่าน ใช้เรียกรูปแบบสถาปัตยกรรมที่นิยมสร้างใน ซ่านเหวย เจียหยาง ซ่านโถว เฉาโจว

2. สถาปัตยกรรมหมิ่นหนาน ใช้เรียกรูปแบบสถาปัตยกรรมในจางโจว ฉวนโจว และย้งรวมถึงเซียเหมินซึ่งเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของมณฑลฝูเจี้ยนเช่นกัน

3. สถาปัตยกรรมเค่อ (คำว่า “เค่อ” หมายถึงจีนแคะ) ชาวจีนแคะมีถิ่นฐานอยู่สามแห่งคือ ทางตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกวางตุ้ง ทางใต้ของมณฑลฝูเจี้ยน และทางตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลเจียงซี¹⁴ สถาปัตยกรรมที่พบทางแถบนี้รวมเรียกว่าสถาปัตยกรรมแคะทั้งสิ้น สำหรับในบทความนี้ ผู้เขียนหมายถึงสถาปัตยกรรมแคะที่พบในเมืองเหมยโจวในมณฑลกวางตุ้ง ซึ่งเป็นบ้านเกิดของชาวจีนแคะในเมืองไทย¹⁵

4. สถาปัตยกรรมกวางฝู ใช้เรียกรูปแบบสถาปัตยกรรมที่นิยมสร้างในเมืองกวางโจวของมณฑลกวางตุ้ง และพื้นที่ต่างๆในมณฑลไห่หนาน

ในการศึกษารายละเอียดงานประดับโครงสร้างไม้ เมื่อเปรียบเทียบกับงานสถาปัตยกรรมจีนในพื้นที่บ้านเกิดของชาวจีนอพยพ ผู้วิจัยขอใช้ชื่อเรียกทั้ง 4 ชื่อ ตามวิธีการเรียกของนักวิชาการจีนข้างต้น ทั้งนี้ รายละเอียดการประดับโครงสร้างไม้ในศาลเจ้าจีนในกรุงเทพฯ สามารถจัดเป็น 2 กลุ่มคือ 1. รูปแบบที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมเฉาซ่าน หมิ่นหนาน และเค่อ 2. รูปแบบที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมกวางฝู

2.2 รูปแบบที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมเฉาซ่าน หมิ่นหนาน และ เค่อ

ศาลเจ้าแต้จิ๋ว ศาลเจ้าฮกเกี้ยน และศาลเจ้าจีนแคะในกรุงเทพฯ มีงานประดับโครงสร้างไม้ลักษณะคล้ายกัน โดยลักษณะร่วมกันประการที่หนึ่งคือ กระจุกหรือเสาขนาดเล็กบนชื่อ ทั้งนี้พบว่า กระจุกของศาลเจ้าทั้งสองกลุ่มจะประกอบด้วยฐานและตัวเสา ส่วนฐานทำเป็นแท่นไม้เหลี่ยมซึ่งเรียกว่า “โต้ว” (斗) โดยในหลายศาลเจ้าพบว่า ช่างแกะสลักชิ้นไม้เป็นรูปทรงคล้ายฟักทองมีแฉกร่อมชื่อ (ภาพที่ 10) บางครั้งอาจทำเป็นรูปบุคคล หรือสัตว์ (ภาพที่ 11) เพื่อรองรับโต้ว หรือบางแห่งมีแต่เพียงโต้วเท่านั้น (ภาพที่ 12) สำหรับในส่วนเสานั้น หลายแห่งทำเป็นแท่งเสาเดี่ยวเรียบๆ (ภาพที่ 10) แต่บางแห่งทำเป็นโต้วสลับเสาเรียบซ้อนชั้นขึ้นไป (ภาพที่ 12) ซึ่งเสานี้จะทำหน้าที่รับแปด้านบน

¹⁴戴志坚《福建闽剧》，北京：中国建筑工业出版社，2009年，第36页。（ได้จ้อเจี้ยน, ฝูเจี้ยนหมินจู, (เป่ยจิง: จงกั๋วเจี้ยนจู้กงเย่ชูปานเซ่อ, 2009), หน้า 36.)

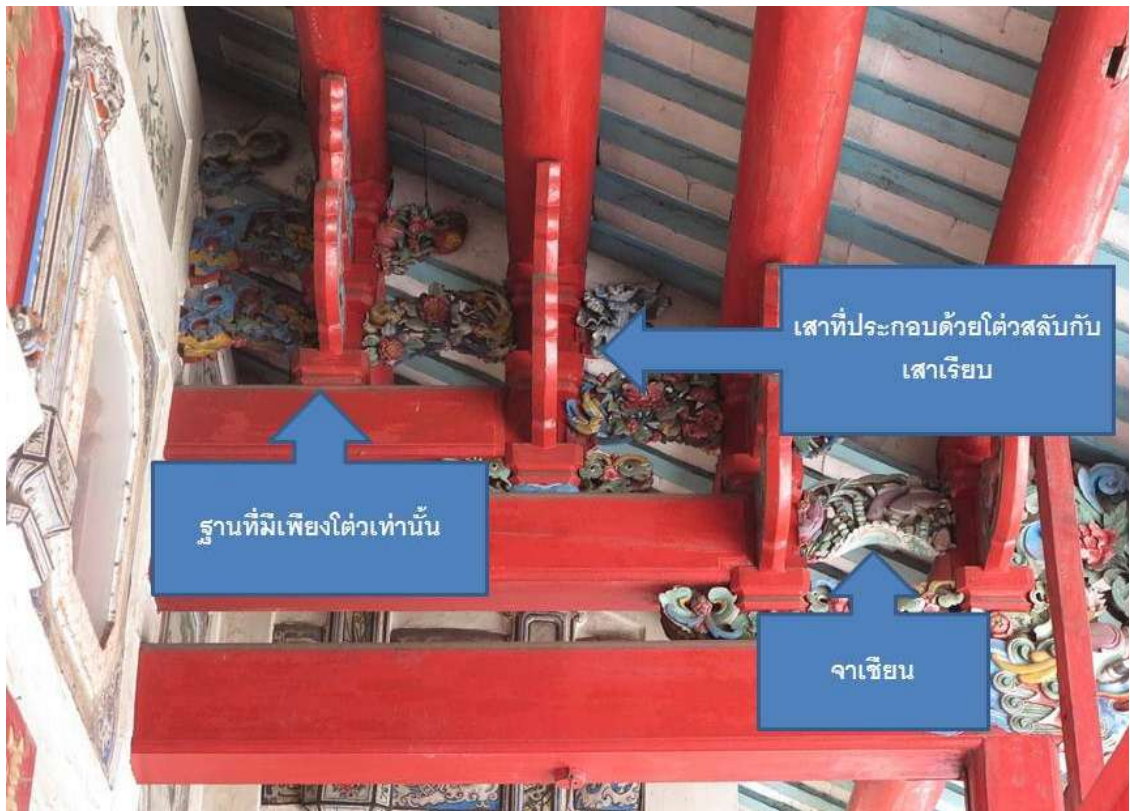
¹⁵วรศักดิ์ มหัทธโนบล, คือ “ฮากกา” คือ “จีนแคะ”, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2546), หน้า 59.

ภาพที่ 10 งานประดับโครงสร้างไม้ในศาลเจ้าเล่งบ้วยเอี้ยะ สังเกตได้ว่าฐานของถั่งจู้แกะสลักเป็นรูปฟักทอง ส่วนตัวเสาทำเป็นเสาเรียบ

ภาพที่ 11 งานประดับโครงสร้างไม้ในศาลเจ้ากวนอู (ฮกเกี้ยน) ถนนสมเด็จพระเจ้าพระยา ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 24 สังเกตฐานที่รองรับโต้วแกะสลักเป็นรูปสัตว์และคน

ภาพที่ 12 งานประดับโครงสร้างไม้ในศาลเจ้าโรงเกือก (แคะ) สังเกตว่า ส่วนฐานของถั่งจู้แกะสลักเป็นรูปใต้ว ส่วนตัวเสาทำเป็นใต้วสลักกับเสาเรียบ และมีจาเขียนเชื่อมระหว่างเสา

ลักษณะอีกประการหนึ่งเป็นเป็นเอกลักษณ์คือ ระหว่างจันจู้และถั่งจู้จะมีแผ่นไม้ทรงโค้งเชื่อมต่อซึ่งเรียกว่า “จาเขียน” (笏牽) (ภาพที่ 12) โดยช่างนิยมเขียนงานจิตรกรรมแสดงเรื่องเล่า หรือสัญลักษณ์มงคลบนจาเขียน

งานประดับโครงสร้างไม้เช่นนี้ในศิลปะจีน เป็นเอกลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมเฉาซ่าน หมิ่นหนาน และเค่อ ซึ่งพื้นที่ของงานสถาปัตยกรรมทั้งสามกลุ่มสัมพันธ์กับบ้านเกิดของชาวแต้จิ๋ว ฮกเกี้ยน และแคะตามลำดับ (ภาพที่ 13 - 17)

ภาพที่ 13 งานประดับโครงสร้างไม้ ศาลเจ้ามาจู่ เมืองช่านโถว (พื้นที่ชาวจีนแต้จิ๋ว) มณฑลกวางตุ้ง สมัยราชวงศ์ชิง (พุทธศตวรรษที่ 22 – 25) ฐานถั่งจู้สลักเป็นรูปฟักทองรองรับโถ้ว เสาประกอบด้วยโถ้วสลักเสาเรียบ

ภาพที่ 15 งานประดับโครงสร้างไม้ภายในบ้านโบราณของหมู่บ้านเฉียวซี เมืองเหมยโจว (พื้นที่ชาวจีนแคะ) มณฑลกวางตุ้ง สมัยราชวงศ์ชิง (พุทธศตวรรษที่ 22 – 25) ฐานถั่งจู้แกะสลักเป็นรูปสิงโต

ภาพที่ 14 งานประดับโครงสร้างไม้ ศาลเหวินเมี่ยว เมืองจางโจว (พื้นที่ชาวจีนฮกเกี้ยน) มณฑลฝูเจี้ยน สมัยราชวงศ์ชิง (พุทธศตวรรษที่ 22 – 25) ฐานถั่งจู้มีเพียงโถ้ว ส่วนเสาประกอบด้วยโถ้วสลักเสาเรียบ

ภาพที่ 16 งานประดับโครงสร้างไม้ภายในศาลบรรพชนกู่ซี เมืองเจี๋ยหยาง (พื้นที่ชาวจีนแต้จิ๋ว) มณฑลกวางตุ้ง สมัยราชวงศ์ชิง (พุทธศตวรรษที่ 22 – 25) ฐานถั่งจู้แกะสลักเป็นรูปบุคคล เสาประกอบด้วยโถ้วสลักกับเสาเรียบ

ที่มา 林凯龙《潮汕老屋》，第218页。(หลินข่ายหลง, เฉาซานเหล่าอู, หน้า 218.)

ภาพที่ 17 งานประดับโครงสร้างไม้ภายในบ้าน
โบราณหมู่บ้านเต็งกั้ง เมืองเจี้ยหยาง (พื้นที่ชาวจีน
แต่จี๋ว) มณฑลกว่างตง สมัยราชวงศ์ชิง (พุทธ
ศตวรรษที่ 22 – 25) ฐานถั่งจู้เป็นรูปโถ้วรองรับเสา
เรียบ

ที่มา 林凯龙《潮汕老屋》，第
215 页。(หลินข่ายหลง, เฉาซ่านเหล่าอู, หน้า
215.)

2.3 รูปแบบที่สัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมกว้างคู่

งานประดับโครงสร้างไม้ในอาคารของศาลเจ้าไหลหล่า เช่น ศาลเจ้าไทฮั่ว ศาลเจ้าเจี้ยวเอ็งเปี้ยว และ
ศาลเจ้าจินกวางตุ้ง เช่น ศาลเจ้ากวางตุ้ง (หรือกว๋องสิ่ว) มีความเรียบง่ายกว่าของกลุ่มแรก โดยในส่วนถั่งจู้
ถึงแม้ว่าจะประกอบด้วยฐาน และเสาเช่นเดียวกัน แต่อาจสังเกตได้ว่า ส่วนฐานนิยมแกะสลักเป็นรูปฟักทอง
เหมือนกับศาลเจ้าแต่จี๋ว ฮกเกี้ยน และแคะ แต่ขนาดไม่ใหญ่เท่า ซึ่งแฉกแกะสลักตื้นกว่า และไม่มีการประดับโถ้วที่
ด้านบน ส่วนเสาไม่มีการแกะสลักเป็นโถ้วซ้อนชั้น มีเพียงเสาแท่งเดียวเรียบๆเท่านั้น และสั้นกว่ากลุ่มศาลเจ้าสาม
กลุ่มแรกมาก

สำหรับชื่อ พบว่า ปลายทั้งสองข้างเลยพ้นถั่งจู้ และที่ปลายทั้งสองข้างไม่มีการประดับใดๆ ซึ่งต่างจาก
ศาลเจ้าของชาวจีนสามกลุ่มแรกที่นิยมให้ปลายชื่อเสียบเข้ากับถั่งจู้ หรือหากยื่นล้าออกมา ก็จะนิยมหางานไม้
แกะสลักมาเชื่อมต่อเพื่อให้ไม่เรียบจนเกินไปนัก (ภาพที่ 10 – 12) นอกจากนี้ ในขณะที่ช่างผู้สร้างศาลเจ้าแต่จี๋ว
ฮกเกี้ยน และแคะ นิยมแกะสลักไม้ทรงโค้งที่เรียกว่าจาเซียน เพื่อเชื่อมระหว่างเสา (ภาพที่ 12) แต่ในกลุ่มศาลเจ้า
ไหลหล่า และกวางตุ้ง กลับไม่พบงานประดับดังกล่าว (ภาพที่ 18 – 19)

ภาพที่ 18 งานประดับโครงสร้างไม้ในศาลเจ้าไทฮั่ว (ไทหล่า) สมัยรัชกาลที่ 5 ครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 25 ฐานและเสาของถ่งจู่จะเรียบง่าย ปลายชื้อถ้อออกมาจากถ่งจู่มาก และไมมีงานแกะสลักไม้มาประดับซึ่งต่างจากศาลเจ้าแต่จิว ฮกเกี้ยน และแคะ

ภาพที่ 19 งานประดับโครงสร้างไม้ภายในอาคารของศาลเจ้ากวางตุง (กวางตุง) สมัยรัชกาลที่ 5 ครั้งแรกของพุทธศตวรรษที่ 25 งานประดับคล้ายกับที่พบในศาลเจ้าไทฮั่ว

ถือได้ว่า ลักษณะเหล่านี้เป็นตัวบ่งบอกตัวตนของชาวจีนกวางตุ้ง และชาวจีนไหหลำ เนื่องจากว่า เป็นรูปแบบที่พบโดยทั่วไปในสถาปัตยกรรมแบบกวางฝูที่อยู่ในเมืองกวางโจว มณฑลกวางตุ้ง (ภาพที่ 20) และเมืองต่างๆในมณฑลไห่หนาน (ภาพที่ 21) ซึ่งเป็นบ้านเกิดของชาวจีนกวางตุ้ง และชาวจีนไหหลำ ตามลำดับ

ภาพที่ 20 งานประดับโครงสร้างไม้ภายในอาคารของบ้านตระกูลเถิน เมืองกวางโจว มณฑลกวางตุ้ง ครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 25

ภาพที่ 21 งานประดับโครงสร้างไม้ภายในอาคารของศาลบรรพชนตระกูลหวง เมืองเหวินซาง มณฑลไห่หนาน สมัยราชวงศ์ชิง (พุทธศตวรรษที่ 23 – 25)

งานประดับโครงสร้างไม้ในศาลเจ้ากวางตุ้งมีประเด็นน่าสนใจที่ควรกล่าวถึงเพิ่มเติมด้วย ทั้งนี้ศาลเจ้ากวางตุ้งหรือศาลเจ้ากวงฮงฮิว ถือเป็นศาลเจ้าเพียงแห่งเดียวที่สร้างโดยชาวจีนกวางตุ้งในสมัยรัชกาลที่ 1- 5

งานประดับโครงสร้างไม้ในส่วนชายคาด้านหน้าของอาคารทางเข้าศาลเจ้าแตกต่างไปจากงานประดับโครงสร้างไม้ภายในอาคารหลังอื่นๆของศาลเจ้าแห่งเดียวกัน โดยมีการแกะสลักเป็นภาพเล่าเรื่องอย่างละเอียดทั้ง

บนช่อ และ ถังจู้ อีกทั้งสังเกตเห็นว่า ตัวฐานของถังจู้สลักเป็นรูปอาคาร ภายในมีผู้คนทำกิจกรรมต่างๆ และส่วนอาคารดังกล่าวกินพื้นที่บนช่อ และบางส่วนยื่นสูงออกมา และฐานรูปอาคารดังกล่าวรองรับได้ไว้อีกทอดหนึ่ง นอกจากนี้มีการแกะสลักรูปปลาเชื่อมระหว่างเสาด้วย (ภาพที่ 22)

ภาพที่ 22 งานประดับโครงสร้างไม้ของชายคาด้านหน้าอาคารทางเข้าของศาลเจ้ากวางตุ้งมีการประดับมากกว่าโครงสร้างไม้ของอาคารอื่นในศาลเจ้า นอกจากนี้ ถังจู้แกะสลักเป็นรูปอาคาร และมีไม้แกะสลักรูปปลาเชื่อมระหว่างเสา

น่าสังเกตว่า งานสถาปัตยกรรมกว้างผู้ที่พบในกวางโจวจะมีรายละเอียดบางประการที่แตกต่างจากกลุ่มสถาปัตยกรรมในไห่หนาน ประการสำคัญอย่างหนึ่งคือ งานประดับโครงสร้างไม้ที่ชายคาด้านหน้าของอาคารทางเข้า โดยโครงสร้างไม้รับน้ำหนักของสถาปัตยกรรมกว้างผู้ของไห่หนานนิยมความเรียบง่ายทั้งภายนอกและภายในจึงไม่มีการแกะสลักลวดลาย ในขณะที่ทางกวางโจวนั้น ถึงแม้ว่าช่างจะนิยมสร้างโครงสร้างไม้ภายในอาคารให้เรียบง่าย แต่กลับประดับโครงสร้างไม้ที่รองรับชายคาด้านหน้าของอาคารทางเข้าของแต่ละสถานที่อย่างวิจิตรบรรจง (ภาพที่ 23) โดยระเบียบการประดับที่พบก็มีความคล้ายกับศาลเจ้ากวางตุ้งในกรุงเทพฯ ด้วย

ภาพที่ 23 งานประดับโครงสร้างไม้รองรับชายคาด้านห้าของอาคาร
ทางเข้าบ้านตระกูลฉิน เมืองกว้างโจว มณฑลกว่างตง มีลักษณะ
คล้ายกับงานประดับในตำแหน่งเดียวกันศาลเจ้ากวางตุ้งในกรุงเทพฯ

สรุป

แต่เดิมนั้น เรานิยมแยกชาวจีนอพยพในกรุงเทพฯตามภาษาถิ่น หรือจากอาหารการกิน แต่จากการศึกษารูปแบบโครงสร้างรับน้ำหนักที่พบในศาลเจ้าซึ่งสร้างโดยชาวจีนอพยพทำให้พบว่า ระเบียบการจัดวางชื่อเสา ตามระบบขาลเหลี่ยม และการประดับตกแต่งโครงสร้าง ได้แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของผู้คนทางตอนใต้ของจีน โดยเฉพาะบริเวณที่เป็นบ้านเกิดของชาวจีนแต่จิ๋ว ฮกเกี้ยน แคะ ไทหล่า และกวางตุ้ง การศึกษาครั้งนี้ทำให้น่าสนใจศึกษางานศิลปกรรมด้านอื่นๆภายในศาลเจ้าว่ามีความสัมพันธ์กับบ้านเกิดของชาวจีนอพยพมากน้อยเพียงใด ซึ่งจะสร้างความเข้าใจต่อวัฒนธรรมของชาวจีนอพยพในกรุงเทพฯมากขึ้นด้วย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

จี. วิลเลียม สกินเนอร์ (เซียน), ชาญวิทย์ เกษตรศิริและคณะ (แปล). **สังคมจีนในไทย**. กรุงเทพฯ:มูลนิธิโตโยต้า, 2529.

พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร. **นายแม่**. กรุงเทพฯ: นานามีบุ๊กส์ จำกัด, 2549.

พลกุล อังกินันท์. **บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2515.

มัลลิกา เรื่องระพี. “บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทย สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, แผนกประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

วรศักดิ์ มหัทธโนบล. คือ “ฮากกา” คือ “จีนแคะ”. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2546

เอกสารภาษาต่างประเทศ (เรียงตามการถอดเสียงในภาษาไทย)

曹春平 《闽南传统建筑》，厦门：厦门大学出版社，2006 年。

เฉา춘ผิง. หมิ่นหนานฉวนถ่งเจี้ยนจู้. เซี่ยเหมิน: เซี่ยเหมินต้าเสวียชูปานเซ่อ, 2007. (สถาปัตยกรรมทางตอนใต้ของมณฑลฝูเจี้ยน)

戴志坚 《福建闽剧》，北京：中国建筑工业出版社，2009 年。

ไตจื้อเจี้ยน, ฝูเจี้ยนหมินจู่. เป่ยจิง: จงกั๋วเจี้ยนจู้กงเย่ชูปานเซ่อ, 2009. (บ้านเรือนในมณฑลฝูเจี้ยน)

潘谷西 《中国建筑史》，北京：中国建筑工业出版社，2009 年。

พานกู่ซี. จงกั๋วเจี้ยนจู้สือ. เป่ยจิง: จงกั๋วเจี้ยนจู้กงเย่ชูปานเซ่อ, 2009. (ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมจีน)

林凯龙 《潮汕老屋》，汕头：汕头大学出版社，2004 年。

หลินข่ายหลง. เฉาซ่านเหล้าอู. ซ่านโถว: ซ่านโถวต้าเสวียชูปานเซ่อ, 2004. (บ้านโบราณในเฉาซ่าน)